

Бюрократичний шлагбаум

на шляху «зелених» інвестицій

Торік зовнішній інвестиційний імідж держави погіршився за всіма ознаками: в рейтингу ведення бізнесу «Doing Business» Україна опустилася зі 149-го місця на 152-ге; в рейтингу за рівнем економічної свободи (Index of Economic Freedom 2012), який визначено для 179 країн, Україна скотилася в групу держав із «невільною економікою», посівши 163-тє місце. А індекс інвестиційної привабливості ринку України для іноземних інвесторів упав до найнижчого рівня з часу його визначення (друге півріччя 2008 р.). Зокрема, в III кварталі 2011 року індекс становив 2,56 бала, у IV – 2,19. Це тоді, як у I кварталі було зафіксовано найбільше його значення – 3,4 бала. Зважаючи на таку тенденцію, Світовий банк переглянув прогноз зростання ВВП України у 2012 році у бік зменшення – до 2,5%. Маємо вкрай низький, недостатній для модернізації економіки обсяг інвестицій: через дефіцит приватних капіталовкладень навіть довелося рятувати бюджетними коштами чимало об'єктів до Євро-2012. Ще одним підтвердженням погіршення ситуації у вітчизняному бізнес-середовищі може бути те, що торік, порівняно з 2010-м, на 14% більше наших громадян стали на облік у Держслужбу зайнятості. І це у посткризовий період.

Михайло ДОВБЕНКО,
доктор економічних наук,
директор Інституту відкритої політики

39

«Заморожені» кошти – втрачені шанси

Чому так погіршилася інвестиційна привабливість нашої країни? Адже керманічі держави, судячи з їхніх виступів, обстоюють зовсім інше, запрошують найбільші світові корпорації створювати виробництво саме в Україні, гарантують максимальну увагу кожному інвестпроекті. Інвесторів, звісно, цікавить реальний стан речей, тобто справді сприятливі умови для ведення бізнесу.

Проте, за даними преси, фінансові втрати за минулий рік становили близько 100 млн. євро, крім того, до 250 млн. євро інвестицій цих компаній через несприятливий бізнес-клімат заморожені.

Головними причинами, що негативно вплинули на інвестиційний імідж країни, називають недосконале законодавство, передовсім надмірний податковий тиск, і тотальну корупцію. Всі ці мінуси мають хронічний характер і,

зрозуміло, проявилися не лише протягом минулого року. Отже, вплинув чинник, який мав у зазначений період змінну величину. Що ж саме? Експерти торік фіксували посилення державного втручання в підприємницьку діяльність, тож погіршення бізнес-клімату, ймовірно, спричинене чиновницькою бюрократією. Щоб мати аргументи для висновків, розгляньмо ситуацію в такій загалом інвестиційно перспективній галузі, як біоенергетика.

Такий привабливий тариф

На жаль, в Україні не реалізовано жодного сучасного проекту з біоенергетики, хоча вже кілька років намагання зробити це спостерігаються. Скажімо, в липні 2010-го з цією метою проведено інвестиційний форум «Україна–Німеччина: спільні проекти в біоенергетиці», який, за оцінками учасників, став добрим бізнес-майданчиком для діалогу та особистого контакту між інвесторами й компаніями, що зацікавилися цією сферою. За словами представника німецької сторони Андреаса Шютте, німецькі компанії вважають українське законодавство в галузі відновлюваної енергії та біомаси одним із найпрогресивніших у Європі, віддаючи належне запровадженню «зеленого» тарифу на електроенергію та пільг для підприємств, які втілюють проекти з біоенергетики.

Про те, що цей напрям вельми перспективний, переконливо свідчить досвід Німеччини. Торік частка відновлюваних джерел електроенергії у загальному обсязі її виробництва досягла 21%. З 57,3 млрд. кВт/год отриманої в першому півріччі альтернативної електроенергії понад 15 млрд. кВт/год вироблено з біомаси. До 2020 року частка «зеленої енергетики» має становити 35%, що істотно сприятиме планам ФРН стати до 2022-го країною без атомних електростанцій.

До речі, український «зелений» тариф визнано досить прогресивним не лише для Європи, а й усього світу. Так, міжнародна аудиторська компанія «Ernst&Young» у листопаді 2011 року вперше внесла Україну до щоквартального звіту «Renewable Energy Country Attractiveness

Indices», в якому зібрано дані про ТОП-40 країн-лідерів, найпривабливіших для інвестицій в альтернативну енергетику. Ми відразу опинилися в рейтингу на 32-й позиції, найвищій для п'яти країн, що внесені до рейтингу вперше (крім нас, це Ізраїль, Аргентина, Туніс та Угорщина), і випередили таких «старожилів» списку, як Австрія, Чехія та Чилі. Експерти «Ernst&Young» зазначають, що головними чинниками для появи нашої країни в рейтингу стали великі потенційні ресурси для виробництва всіх видів альтернативної енергії та сприятливі законодавчі норми, що дозволяють ці ресурси використовувати.

Отже, тут законодавці не тільки не завадили справі, а й передбачили механізми її стимулювання. Вони взяли до уваги, що на початковому

етапі реалізація проектів більшості нетрадиційних енерготехнологій, зокрема будівництво газогенераторних комплексів для виробництва електроенергії з біомаси рослинного походження, вельми затратна. Потреба в значному початковому капіталі та висока вартість кредитів в Україні обмежують інвестиційні можливості навіть великих енергокомпаній. Ось чому газогенераторні комплекси на біомасі, як й інші види альтернативної енергетики, не можуть розвиватися без пільг, преференцій, державних дотацій та «зеленого» тарифу.

Повіривши в можливість досягти успіху завдяки обіцяній держав-

ній підтримці, ініціатори впровадження біоенергетичної технології з'явилися й у нас. Зокрема, у грудні 2009 року в Івано-Франківській області було створене ТзОВ «Агроенерготехнології», яке одне з перших узялося реалізувати проект будівництва газогенераторного комплексу для виробництва електроенергії з відновлюваних джерел енергії (біомаси рослинного походження) потужністю 4 МВт. До речі, це найбільший комплекс такого типу у Східній Європі. Організатори створили кілька десятків робочих місць, приймаючи майже кожного другого працівника з центру зайнятості (в регіоні рівень безробіття є одним із найви-

щих у країні), оформили в оренду 2000 га сільськогосподарських земель, із яких 90% не оброблялися 5–20 років. На кінець 2011 року було заплановано запустити першу чергу цього газогенераторного комплексу потужністю 2,6 МВт, що дало б можливість уже 2012 року із силосу кукурудзи і багаторічних трав отримати 7,4 млн. куб. м біогазу, виробити з нього 21 млн. кВт/год електроенергії, 25 млн. ккал дешевої теплової енергії, а також мати на виході понад 20 тис. т добрив органічного походження. Німецькі та вітчизняні інвестори передбачали вкласти у цей пілотний для України проект 12 млн. євро.

40

Не так сталося, як гадалося

Однак плани планами, а реалії реаліями... Після першого будівельного пожвавлення, коли до майданчика підвели комунікації, спорудили на ньому 3000-тонний фундамент під шість залізобетонних резервуарів і змонтували кран з 45-метровою стрілою, бізнес-клімат похолодав, і люди, які нещодавно з надією полишили біржу праці, знову сидять без роботи... Темп порушила митниця, не пропустивши з Німеччини високотехнологічне обладнання відомої у Європі компанії «MT-Energie GmbH».

Попри те, що масштабний біогазовий інвестпроект «Агроенерготехнологій» дуже важливий для регіону і підтриманий Івано-Франківською облдержадміністрацією й Державним агентством з інвестицій та управління національними проектами України, це не захистило його від бюрократичного свавілля. Інвесторам довелося продиратися через терни українського регуляторного середовища – одного з найобтяжливіших у світі.

Розгляньмо, як на практиці дотримуються правил ввезення високотехнологічного обладнання, що не виготовляється в Україні, за нульовою ставкою податку на додану вартість і мита. Ці пільги передбачені законодавством України ще з весни 2009 року, але лише 18 травня 2011-го Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 581 «Про затвердження Порядку ввезення на митну територію України техніки, обладнання, устаткування, технічних та транспортних засобів, що використовуються для розвитку виробництва і забезпечення споживання біологічних видів палива». Однак і після прийняття урядової постанови справа не зрушила з місця, бо цим документом було визначено ще одну інстанцію, яка встановлює свій порядок видачі дозвільних документів, – Міністерство економічного розвитку й торгівлі України. Але термінів виконання постанови йому не встановили, тому чекати відповідного наказу по міністерству також довелося досить довго.

Нарешті 23 серпня 2011 року з'являється наказ Мінекономрозвитку № 42 «Про порядок видачі висновків про те, що товари, які використовуються для розвитку виробництва і забезпечення споживання біологічних видів палива, не виробляються та не мають аналогів в Україні». Ним передбачено, що висновок або лист-відмова в його видачі надається протягом 30 календарних днів. Якщо ж інформації для обґрунтованого рішення недостатньо, то міністерство може звернутися до компетентних організацій і тоді строк подовжується, але не більш ніж на 30 календарних днів.

Однак привабливі умови для інвестицій, передбачені законодавством на початку 2009 року, й наприкінці 2011-го залишалися недоступними учасникам ринку, бо збирання необхідних документів, бодай одного вказаного висновку Мінекономрозвитку, перетворювалося на затяжну паперову епопею.

Алгоритм бюрократичних процедур

Керівництво ТзОВ «Агроенерготехнології» 5 серпня 2011 року звернулося до Мінекономрозвитку з проханням дати висновок для митниці щодо інвестпроект. Відповіді довелося чекати довго. Були сподівання, що ситуація зміниться після того, як глава держави зобов'язав органи виконавчої влади вжити додаткових заходів для запобігання негативному впливу на економіку України значного зростання ціни на імпортований природний газ, серед котрих передбачено, як зазначено у відповідному дорученні від 22 серпня 2011 року, «стимулювання виробництва альтернативних видів палива, зокрема, шляхом залучення на ці цілі міжнародної технічної допомо-

ги, інвестицій і кредитних ресурсів іноземних інвесторів».

Однак відповідь із міністерства надійшла аж 14 вересня, до того ж це були не висновок і не відмова, а повідомлення про те, що розгляд порушеного підприємством питання може відбутися пізніше – після отримання певних документів. У наступному листі Мінекономрозвитку, датованому 17.10.2011 року, поінформовано, що «документи пройшли правову експертизу» і «потребують доопрацювання». У третьому листі (07.12.2011 р.) повідомлено: «...До Мінекономрозвитку від інших центральних органів виконавчої влади та вітчизняних виробників надійшла суперечлива інформація щодо ви-

робництва в Україні зазначених товарів, що не дає можливості прийняти однозначне рішення». Четвертий лист від 22.12.2011 р. повторює майже те саме, констатує, що видача висновку «можлива після додаткового дослідження внутрішнього ринку аналогічного обладнання»...

І це заявлено після того, як у жовтні й листопаді до Мінекономрозвитку були надіслані експертні висновки від регіональної торговпромилової палати, Держспоживстандарту і Мінагрополітики про те, що в Україні немає й не виготовляють аналогічного обладнання. Більше того, в листопаді за поданням Мінекономрозвитку Кабмін України прийняв постанову, якою для ін-

шої організації дозволено ввезти на територію України без увізного мита й обкладання податком на додану вартість п'ять когенераційних установок *TEDOM T180*, – точно таких, які безуспішно прагнуло ввезти ТзОВ «Агроенерготехнології». То що, одним – зелене світло, а іншим – бюрократичний шлагбаум?!

Звичайно, чиновникам треба було чимось виправдати тяганину, пояснити, чому замість конкретної відповіді триває багатомісячне листування. Пояснення полягало в тому, що не вироблено «узгодженої позиції» у зв'язку з «розбіжностями, які виникли між структурними підрозділами Мінпромполітики щодо запитуваної інформації». З'ясується, був запит і до цього вже неіснуючого міністерства, яке тоді у кращому разі перебувало на останньому етапі ліквідації (!). І чому суперечлива відпо-

відь із зрозумілих причин (люди в такій ситуації більше думають про своє працевлаштування, а не з'ясування технічних деталей) переважила чіткі висновки чинних організацій?

І загалом, до чого тут «узгоджена позиція», адже потрібна лише однозначна відповідь: виготовляється в нас аналогічне обладнання чи не виготовляється.

Важливо підкреслити, йдеться саме про аналогічне обладнання (а не просто подібне), яке відповідає параметрам технологічного ланцюжка. Тому, наприклад, не можна назвати аналогом двигуни-генератори, які, можливо, виготовлятиме «Первомайскдизельмаш». Поки що цей завод має лише один дослідний зразок двигуна, який може працювати на біогазі. До того ж його коефіцієнт корисної дії з виробництва електроенергії становить лише 37%, що мен-

ше, ніж у інвестпроекті прикарпатців, у нього немає системи очищення та підготовки біогазу до спалення тощо. Зрештою, нікому ж із чиновників не спадає на думку змусити німецьку компанію «Volkswagen Group» на автомобільному заводі у Чопі ставити на «Шкоди» двигуни Мелітопольського моторного заводу!

Варто звернути увагу на таку особливість паперової діяльності наших чиновників. Маючи додатковий місяць для отримання інформації з відповідної компетентної організації (щоб «прийняти обґрунтоване рішення щодо видачі висновку»), що роблять бюрократи? Вони не надсилають запити всім установам одночасно, а роблять це послідовно – в кожну наступну з місячним відтермінуванням. Так можна листуватися без кінця, точніше доти, доки справу не буде загублено остаточно.

На допомогу прийшов депутат

Витративши марно багато часу й зусиль, керівники ТзОВ «Агроенерготехнології» вирішили звернутися по допомогу до одного з розробників законодавства про «зелений» тариф, **народного депутата Анатолія МАТВІЄНКА**. Під час тривалої розмови в кабінеті члена Комітету з питань аграрної політики та земельних відносин були обґрунтовані додаткові аргументи щодо актуальності й перспектив біоенергетики в нашій країні. Анатолій Сергійович поділяє думку про те, що подальше стале економічне зростання неможливе на нинішніх засадах – необхідна глибока модернізація виробництва, зокрема агроенергетичної сфери. Дефіцит інвестицій став причиною деградації цієї галузі. Саме децентралізовані енергетичні проекти не лише сприятимуть підвищенню рентабельності аграрних підприємств, а й формуватимуть економічну мотивацію для їх територіального розосеред-

ження, створять робочі місця навіть у віддалених регіонах, допоможуть розв'язати соціальні проблеми саме в сільських районах зі слабкорозвинутою інфраструктурою.

– Газогенераторні комплекси на біомасі допоможуть аграріям розв'язати ще одну їхню проблему – вразливість інфраструктури, що забезпечує зберігання врожаю, – сказав депутат. – Адже використання виробленої ними дешевої теплової енергії дає можливість різко наростити потужності з просушування та зберігання зерна. Також завдяки цим комплексам можна швидко налагодити промислове виробництво біодобрив.

Без таких газогенераторних комплексів Україні складно перейти до агроенергетики постіндустріального типу. Адже, створюючи належні умови господарювання, вони дають змогу (залежно від потужності) в рази збільшити виробництво продукції з гектара сільськогосподарських угідь і кількість товарної продукції, наблизитися до європейського рівня продуктивності використання землі, який там у 4–5 разів вищий, ніж у нас.

Повертаючись до власне енергетичного аспекту цих проектів, варто зазначити: завдяки широкому використанню нетрадиційних енерготехнологій, в тому числі будівництву газогенераторних комплексів на біомасі, можна зменшити хронічну залежність України від імпорту енергоносіїв, що й спричинює більшість наших енергетичних проблем. Робити ставку на виробництво енергії такими комплексами варто ще й тому, що вони, на відміну від вітрових чи сонячних електростанцій, працюють безперервно, незалежно від погодних умов, тобто і в негоду, і в морози стабілізують національну енергосистему.

Анатолій Матвієнко підтримав прикарпатців не тільки словом, а й справами. Щоб подолати бар'єри, створені бюрократичним свавіллям, він звернувся з відкритим листом до Прем'єр-міністра України Миколи Азарова. Глава уряду дав конкретні доручення відповідним службам. З'явилася надія, що Прикарпаття, врешті-решт, матиме потужний газогенераторний комплекс.

* * *

Ймовірно, завдяки власній наполегливості та підтримці партнерів і однодумців, зокрема народного депутата Анатолія Матвієнка, колективу ТзОВ «Агроенерготехнології» вдасться завершити будівництво газогенераторного комплексу для отримання енергії з біомаси. Сьогодні є очевидним, справа зрушила з мертвої точки. Однак українська бюрократична система залишається такою самою. І її паперова діяльність знижує інвестиційний рейтинг України, згубно впливає на цілі галузі вітчизняної економіки, які гостро потребують капіталовкладень. Чим тут можна зарадити, адже продукування парламентом прогресивних законів недостатньо для створення привабливого інвестиційного клімату державі. Але ж ніхто не позбавляв Верховну Раду такої функції, як здійснення контролю за виконанням ухвалених законів! Чи не час обмежити надані вітчизняній бюрократії повноваження, обсяг яких уже сам по собі розбещує чиновників і створює сприятливе підґрунтя для зловживання. Варто усвідомити, що іноземний капітал приїде до нас лише тоді, коли бізнес відчуватиме себе захищеним і зможе діяти на підставі стабільного законодавства, прозорих підзаконних актів, в умовах транспарентності адміністративних регламентів.